

*Student of Bukhara State Pedagogical Institute
Tukhtamuratova Dilnoza*

MIGRATION OF THE POPULATION OF SAMARKAND REGION AND ITS IMPACT ON THE DEMOGRAPHIC SITUATION

Annotation: *This article analyzes the processes of population migration in the Samarkand region, their causes, directions, and impact on demographic processes. The economic, social, and demographic consequences of migration, changes in the composition of labor resources, and regional development disparities have been examined.*

Keywords: *Migration, demographic situation, internal migration, external migration, labor resources, urbanization, population mobility, regional development, social balance.*

*Buxoro davlat Pedagogika instituti talabasi
Tuxtamuratova Dilnoza*

SAMARQAND VILOYATI AHOLI MIGRATSIYASI VA UNING DEMOGRAFIK VAZIYATGA TA'SIRI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Samarqand viloyatida aholi migratsiyasi jarayonlari, ularning sabablari, yo'nalishlari va demografik jarayonlarga ta'siri tahlil qilingan. Migratsiyaning iqtisodiy, ijtimoiy va demografik oqibatlari, mehnat resurslari tarkibidagi o'zgarishlar hamda hududiy rivojlanishdagi tafovutlar o'rganilgan.*

Kalit so'zlar: *Migratsiya, demografik vaziyat, ichki migratsiya, tashqi migratsiya, mehnat resurslari, urbanizatsiya, aholi harakat-chanligi, hududiy rivojlanish, ijtimoiy muvozanat.*

Hozirgi davrda xalqaro migratsiyada eng katta ulushni mehnat migratsiyasi tashkil etadi. Chunki inson hayotida iqtisodiy omilning roli ortib bormoqda. Dunyo va uning ayrim hududlarida jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida migratsion jarayonlarni o'rganishda maxsus migratsiya ko'rsatkichlari qo'llaniladi. Ayniqsa, migratsiyani geografik nuqtayi nazardan tahlil etish bu jarayonlarni chuqurroq o'rganishga imkon beradi. Mehnat bozori va kasb-hunar ta'limi tizimi o'rtasidagi nomutanosiblik sharoitida ayrim mamlakat yoki mintaqalarda mehnat resurslarining samarasiz kasbiy tuzilmalari shakllanmoqda. Bu

esa iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlarni amalga oshirish, kasbiy ta'limni davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Davlat siyosatining asosiy maqsadi — fuqarolarning bilim olish ehtiyojlarini hamda iqtisodiyotning malakali mutaxassislarga bo'lgan talabini qondirishdir. Umuman olganda, migratsiya jarayonlari asosan iqtisodiy sabablar, ya'ni yaxshiroq yashash va ish sharoitlarini izlash bilan bog'liq. Aholining ko'chib yurish sabablari ko'p qirrali bo'lib, ularning eng muhimlari iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan belgilanadi. Ish o'rinlarining yetishmasligi, daromadlar tafovuti, turmush sharoitlari o'rtasidagi farqlar, ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanmaganligi hamda urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi migratsiyani kuchaytiruvchi asosiy sabablar qatoriga kiradi. Shu jarayonda O'zbekiston Respublikasi ham o'zining o'ziga xos demografik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Xususan, mamlakatimizning markaziy qismida joylashgan Samarqand viloyati iqtisodiy, madaniy va tarixiy jihatdan rivojlangan mintaqaga bo'lishiga qaramay, migratsiya oqimlari bu yerda ham jiddiy demografik o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Shu bilan birga, migratsiya harakati viloyatda mehnat bozori tarkibining o'zgarishiga, aholi sonining tabiiy o'sish sur'atlariga va yosh-jinsiy tarkibda nomutanosiblik paydo bo'lishiga olib kelmoqda.

Demografik rivojlanish bilan migratsiya jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalasi ko'plab ilmiy tadqiqotlarda o'rganilgan bo'lsa-da, aynan Samarqand viloyatining geografik, iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlarini inobatga olgan holda olib borilgan kompleks tahlillar hali to'liq shakllanmagan. Shu bois, mazkur maqola ushbu muammoni hududiy, demografik va iqtisodiy nuqtai nazardan chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan.

Samarqand viloyati o'zining tabiiy-geografik joylashuvi, iqtisodiy salohiyati va ijtimoiy infratuzilmasi bilan respublika migratsiya tizimida alohida o'rin tutadi. Samarqand viloyatida migratsiya jarayonlari ko'p omilli va murakkab tizimni tashkil etadi. Aholining tabiiy o'sish darajasining yuqoriligi, iqtisodiy faol aholi ulushining kattaligi va urbanizatsiya darajasining oshib borishi ichki migratsiyani kuchaytirayotgan asosiy omillardandir. Viloyat hududida qishloq joylardan shaharlarga ko'chish holatlari kengayib, aholi zichligi bo'yicha markaziy tumanlarda bosim ortgan. Ichki migratsiyaning kuchayishi shahar infratuzilmasiga, ijtimoiy xizmatlarga va mehnat bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Aholi sonining tez o'sishi natijasida transport, ta'lim, tibbiyot va uy-joy tizimlarida yuklama kuchaygan. Biroq qishloq hududlarida, ayniqsa tog'li tumanlarda aholining kamayishi va mehnat resurslari yetishmovchiligi kuzatilmoqda.

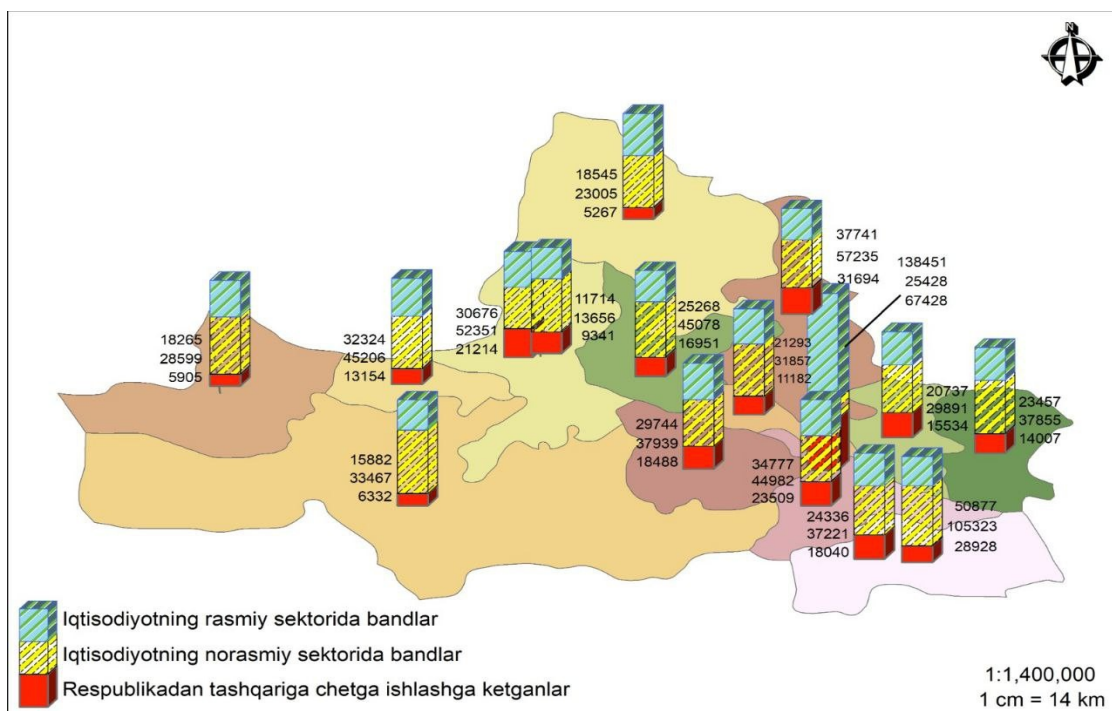
Tashqi migratsiya esa asosan iqtisodiy sabablarga ko'ra yuz bermoqda. Ish o'rinlarining yetishmasligi, daromadlar pastligi va xorijdagi ish haqi yuqoriligi viloyat mehnat resursi hisoblangan mehnat yoshidagi aholini chet elga ko'chishga undamoqda. Aholining asosan 20–40 yoshli erkak qatlami mehnat migratsiyasining asosiy ishtirokchisi hisoblanadi. Demografik jihatdan bunday jarayonlar viloyat tarkibida muvozanatsizlikni yuzaga keltiradi. Tug'ilish darajasi saqlanib turgan bo'lsa-da, yosh oilalarning chet elda bo'lishi natijasida tabiiy o'sish sur'atlari sekinlashmoqda. Shuningdek, erkaklar migratsiyasining ko'pligi tufayli ayrim tumanlarda ayollar ulushi ortib, mehnatga yaroqli erkaklar soni kamaygan. Bu holat nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Masalan, oilalarning uzoq vaqt ajralib yashashi, bolalar tarbiyasidagi bo'shliqlar, ijtimoiy adaptatsiya qiyinchiliklari jamiyatda yangi demografik muammolarni yuzaga keltiradi.

Migratsiya jarayonlari mehnat bozoriga ham kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zi sohalarda, xususan qurilish, xizmat ko'rsatish va qishloq xo'jaligida ishchi kuchi tanqisligi sezilmoqda. Boshqa tomondan, chet elda mehnat qilayotgan fuqarolarning yuborayotgan pul o'tkazmalari viloyat iqtisodiyotida muhim o'rin tutadi. Mehnat migratsiyasiga ta'sir etuvchi omillar ikki katta guruhga — **iqtisodiy** va **noiqtisodiy** omillarga ajratiladi. Iqtisodiy omillar quyidagicha tasniflanadi:

- mamlakatning iqtisodiy rivojlanganlik darajasi — mehnat resurslari odatda o'z yurtiga nisbatan iqtisodiy jihatdan yuqoriroq rivojlangan davlatlarga ko'chishga intiladi;
- mehnat bozorining holati — iqtisodiyoti sust rivojlangan, aholisi zich mamlakatlarda ishsizlik yuqori bo'lgani sababli aholining bir qismi chet elda ish izlashga majbur bo'ladi;
- iqtisodiyotning erkinlashtirilishi — xalqaro hamkorlik va mehnat resurslari almashinuvining faollashuviga olib keladi.

Tadqiqotlarga ko'ra, migrantlarning 23,9 foizi oliy, 68,4 foizi o'rta maxsus, 7,7 foizi esa o'rta ma'lumotga ega. Ulardan 45,9 foizi uchun o'z yurtida yuqori maoshli ishning yo'qligi migratsiyaning asosiy sababi hisoblanadi, 27,3 foizi past ish haqi, 11,2 foizi esa oila qurish istagi tufayli chet elga ketgan. Qolgan 15,6 foizi kambag'allik, qarzni to'lash yoki uy-joy xarid qilish zarurati kabi omillar bilan bog'liq. Shu bilan birga, aholi bandligiga ko'maklashish markazlari tomonidan o'tkaziladigan ish yarmarkalarida taklif etilayotgan ish haqlarining pastligi ham mehnat migratsiyasini kuchaytirayotgan omillardan biridir.

Viloyatda urbanizatsiya jarayonining tezlashuvi migratsiya bilan uzviy bog‘liq. Yangi turar joy massivlari, xizmat ko‘rsatish tarmoqlari va infratuzilmaning kengayishi aholining shahar atrofiga to‘planishiga olib kelmoqda. Bu esa demografik zichlikni oshirib, ekologik yuklama va resurslar taqsimotini murakkablashtiradi. 2030-yilgacha bo‘lgan demografik prognozlariga ko‘ra, agar migratsiya oqimlari hozirgi sur‘atda davom etsa, viloyat aholisi tabiiy o‘rish sur‘atining pasayishi bilan birga mehnat yoshidagi aholi ulushi 2–3 foizga kamayadi. Shu sababli migratsiyani boshqarish, ichki bandlikni oshirish va ijtimoiy muvozanatni saqlash viloyatning barqaror rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Migratsiyani ijobiy yo‘nalishda boshqarish uchun mehnat resurslarini qayta tayyorlash, yangi ish o‘rinlari yaratish, yoshlar uchun kasbga yo‘naltirish tizimini rivojlantirish zarur. Shu bilan birga, xorijdan qaytgan fuqarolarning tajribasini mahalliy iqtisodiyotga integratsiya qilish, ular uchun imtiyozli kreditlar va biznes qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish muhimdir. Hududlararo nomutanosiblikni kamaytirish uchun qishloq joylarda infratuzilma, ijtimoiy xizmatlar va investitsiya loyihalarini kengaytirish lozim. Bu orqali aholining migratsiyaga ehtiyoji kamayadi va demografik muvozanat barqarorlashadi.

Samarqand viloyati mehnat resurslari balansi va tashqi migratsiyaning hududiy tafovutlari karta-sxemasi

Umuman olganda, Samarqand viloyatida migratsiya jarayonlari iqtisodiy zarurat sifatida boshlangan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan u demografik tuzilma, ijtimoiy muhit va hududiy rivojlanish yo‘nalishlarini

belgilovchi asosiy omilga aylangan. Shu sababli migratsiyani boshqarish strategiyasi viloyat demografik siyosatining ajralmas qismiga aylanishi zarur.

Xulosa qilib shuni atish mumkinki, Samarqand viloyatida migratsiya jarayonlari demografik tizimning barcha tarkibiy qismlariga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Aholining ichki va tashqi harakatchanligi tufayli yosh tarkib o'zgarib, mehnat resurslari taqsimotida nomutanosiblik yuzaga kelgan. Bu holat mehnat bozoridagi raqobatni kuchaytirgan bo'lsa-da, ayrim tumanlarda ishchi kuchi tanqisligini keltirib chiqargan. Migratsiya tufayli demografik yuklama ortib, aholi sonining tabiiy o'sish sur'atlari pasaygan. Shuningdek, oilaviy strukturadagi o'zgarishlar, ayollar bandligining o'sishi, yoshlar orasida tashqi mehnatga qiziqishning ortishi viloyat demografik siyosatini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda.

Samarqand viloyatida demografik barqarorlikni ta'minlash uchun quyidagi ilmiy asoslangan xulosalar ilgari suriladi:

1. Mehnat bozorini diversifikatsiya qilish – kichik sanoat zonalari, xizmat ko'rsatish va turizm tarmoqlarida yangi ish o'rinlarini yaratish orqali ichki migratsiyani kamaytirish.
2. Hududlararo tenglikni ta'minlash – chekka tumanlarda infratuzilmani modernizatsiya qilib, urbanizatsiya bosimini pasaytirish.
3. Migratsiyani monitoring qilish tizimini kuchaytirish – raqamli ma'lumotlar bazasi orqali doimiy kuzatuv va tahlil mexanizmini yo'lga qo'yish.
4. Qaytgan migrantlarni integratsiya qilish – xorijiy tajriba va mablag'larni mahalliy iqtisodiyotga jalb etish uchun qo'llab-quvvatlovchi dasturlar yaratish.
5. Demografik siyosatni takomillashtirish – migratsiya oqimlarini hisobga olgan holda aholi soni, yosh tarkibi va mehnat salohiyatini muvozanatlashtirish.

Ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilganda migratsiya jarayonlari salbiy emas, balki ijobiy demografik va iqtisodiy omilga aylanishi, viloyatda barqaror ijtimoiy muvozanat va iqtisodiy o'sish ta'minlanishi mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. *Aholi migratsiyasi ma'lumotlari, 2025.*
2. "O'zbekiston–2030" strategiyasi. Prezident farmoni, 2023.
3. Fozilov X.X. *Samarqand viloyatida aholi migratsiyasi va uning hududiy xususiyatlari.* Samarqand, 2025.

4. Utanov B.K., Sirliyeva Z.U. *Aholi migratsiyasi jarayonlarining iqtisodiy tahlili.* 2023.
5. IOM. *O'zbekiston migratsiya holati bo'yicha hisobot.* 2025.
6. Tojiyeva Z.N. *Demografik geografiya asoslari.* Samarqand, 2024.
7. Arabov N.U. *Hududiy migratsiya jarayonlari.* Toshkent, 2022.
8. Ribakovskiy L.L. *Migratsiya va demografik siyosat.* Moskva, 2019.
9. Valler I. *Global mehnat migratsiyasi nazariyasi.* London, 2020.
10. Saymon J. *Population and Development Studies.* Cambridge, 2018.
11. UN DESA. *World Population and Migration Report.* New York, 2024.
12. OECD. *International Migration Outlook.* Paris, 2023.
13. Hugo G. *Migration and Human Mobility.* Geneva, 2021.
14. Bekker G. *Human Capital Theory and Migration.* Oxford, 2020.
15. Wallerstein I. *World Systems and Mobility Analysis.* New York, 2019.